

**UCHWAŁA NR II/15/2014
RADY GMINY WIELOWIEŚ**

z dnia 29 grudnia 2014 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad zabytkami Gminy Wielowieś na lata 2015-2018

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz.U. z 2013 r. poz. 594 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2014 r. poz.1446), po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków

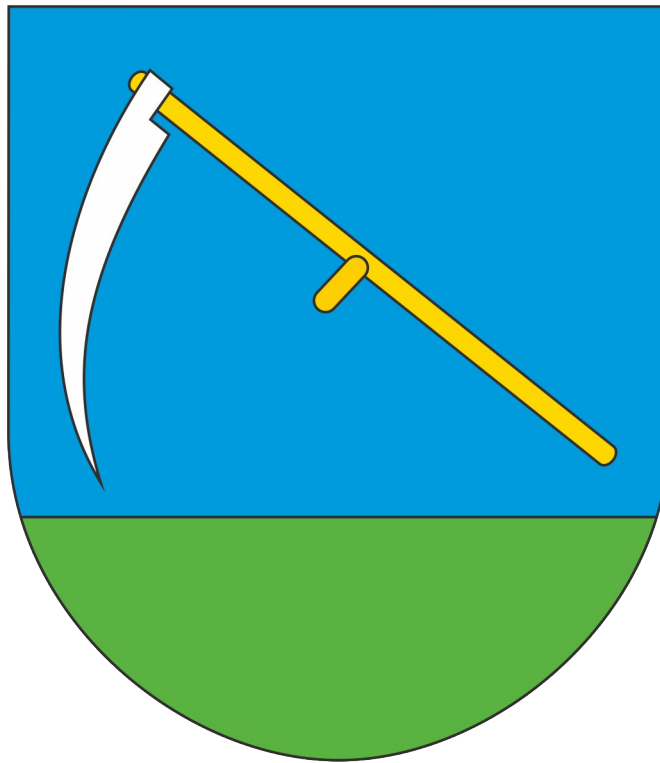
**Rada Gminy Wielowieś
uchwala, co następuje:**

- § 1. Przyjmuje Gminny Program Opieki nad zabytkami Gminy Wielowieś na lata 2015-2018 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.
- § 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Wielowieś.
- § 3. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego.
- § 4. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodnicząca Rady Gminy

Róża Rekus

Gminny Program Opieki nad zabytkami Gminy Wielowieś na lata 2015 - 2018

**OPRACOWANIE:
Jakub Danielski**

WIELOWIEŚ, GRUDZIEŃ 2013

Spis treści

Spis treści.....	2
1. Wstęp.....	3
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu nad zabytkami.....	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	3
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	9
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	16
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.....	30
7. Założenia programowe.....	31
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami.....	33
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami gminy Wielowieś.....	34
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami.....	34
12. Bibliografia	36
13. Spis tabel.....	36

1. Wstęp

Przedmiotem gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Wielowieś jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy Wielowieś. Celem tego opracowania, jest określenie głównych zadań i kierunków działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jedn. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Gminny program opieki nad zabytkami sporządzany jest przez Wójta, a następnie zostaje przyjęty przez Radę Gminy po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Program ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego. Program sporządza się na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Wójt przedstawia Radzie Gminy sprawozdanie z wykonania programu.

Program opieki nad zabytkami nie jest aktem prawa miejscowego, natomiast stanowi dokument, uzupełniający dotychczas przyjęte akty prawa miejscowego, uwzględniając zadania z zakresu opieki nad zabytkami. Określa sposób ich realizacji, poprzez stosowne działania organizacyjne i finansowe oraz upowszechniające wiedzę o zabytkach.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jedn. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat, programu opieki nad zabytkami.

Art. 87 ust. 2 cytowanej Ustawy, wyznacza cele opracowania programu opieki nad zabytkami i są one następujące:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. - Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:
 - **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

- **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

- **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (tekst jedn. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

- **Art. 3:** definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

- **Art. 4:** objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

- **Art. 5:** określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

- **Art. 6:** klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. Nr 106, poz. 668, z 2001 r. Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej".

- **Art 7:** reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1. Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.
2. Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.
3. Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
4. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, dotyczące w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

- **Art. 16 ust. 1:** wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

- **Art. 17:** określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku krajobrazowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic,

napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów.

- **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

- **Art. 19:** wskazuje, że „studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

- **Art. 20:** mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

- **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

- **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków”.

- **Art. 89:** wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

- **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (tekst jedn. Dz. U. z 2013 r. poz. 594 ze zm.), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury,

kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U. z 2012r. Nr 647 ze zm.). Ustawa, określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane** (tekst jednolity Dz. U. z 2010 r. Nr 243, poz. 1623 ze zm.). Ustawa- Prawo budowlane, normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbioru obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, m.in. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami- w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.
- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r.- Prawo ochrony środowiska** (tekst jednolity Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 ze zm.), która mówi m.in. o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (tekst jednolity Dz. U. z 2013 r., poz. 627 ze zm.), której przepisy określają m. in. kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. z 2010 r. Nr 102, poz. 651 ze zm.). W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa m.in. postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz. U. z 2012 r., poz. 406). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki- ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, FilMOTEKA Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej- prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy m.in. sprawowanie opieki nad zabytkami (art. 32 ust. 1, 2).

- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (Dz. U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536 z późn. zm.). W ramach ustawy gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (m.in. stowarzyszenia).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (tekst jednolity Dz. U. z 2012 r., poz. 987 ze zm.). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiąganie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:

- „1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,
- 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
- 3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
- 4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody,
- 5) urządzanie wystaw,
- 6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
- 8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
- 10) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:

- 1) zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
- 2) zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom,
- 3) sprawowania nadzoru nad muzeum (art. 6 ust. 4).

- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (tekst jednolity Dz. U. z 2012 r. poz. 642 ze zm.). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (tekst jednolity Dz. U. z 2011 r. Nr 123, poz. 698 ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Dokumenty, do których odwołuje się gminny program opieki nad zabytkami połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim, powiatowym) oraz lokalnym (gminnym). Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

„Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami”, opracowane przez zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury pod przewodnictwem prof. dr hab. Bogumiły Rouby, są niezwykle ważnym dokumentem, związanym z ochroną zabytków w Polsce. W dokumencie zapisano m.in.: „Ochrona i konserwacja zabytków jest istotnym elementem polityki kulturalnej Państwa, są one bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia. (...) Ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem ważnym w interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki”.

W opracowaniu zostały zawarte cele i zadania dla Programu Krajowego. Stwierdzono, że „celem Programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce”.

Za istotne, uznano przypomnienie podstawowych zasad konserwatorskich porządkujących sferę ochrony zabytków, które dotyczą konserwatorów, pracowników urzędów, restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych.

Podstawowe zasady konserwatorskie:

- Zasady *primum non nocere* (z łac.- po pierwsze nie szkodzić);
- Zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
- Zasady minimalnej niezbędnej ingerencji;
- Zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
- Zasady czytelności i odróżnialności ingerencji;
- Zasady odwracalności metod i materiałów;
- Zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

W dokumencie do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznaczone zostały następujące założenia w zakresie:

- Uwarunkowań dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami: określenie stanu zabytków: nieruchomych, ruchomych i archeologicznych oraz stanu zabytków techniki, pomników historii i obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO. Dodatkowo ocena stanu służb związanych z ochroną i opieką nad zabytkami i stan uregulowań finansowych, organizacyjnych i prawnych.
- Działań o charakterze systemowym: powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa; przygotowanie strategii i głównych założeń ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadzenie jej do polityk sektorowych.
- Systemu finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.

- Dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania: co oznacza ujednolicenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych.
- Kształcenia i edukacji: kształcenie profilaktyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników.
- Współpracy międzynarodowej: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca w obszarze Europy Środkowej.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004- 2013, przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., rozwinięta w 2005 r., poprzez przygotowane przez Ministerstwo Kultury uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004- 2020, jest podstawowym dokumentem rządowym, w którym w oparciu o rzetelną analizę podjęto próbę określenia zasad polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. Stanowi ona podstawę do dalszych systemowych rozwiązań w dziedzinie kultury. Misją tej strategii jest „zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”.

Uznając kulturę za jeden z podstawowych czynników rozwoju regionów zapisano w strategii następujące priorytety:

- wzrost efektywności zarządzania kulturą;
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury;
- wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury;
- poprawa warunków działalności artystycznej;
- efektywna promocja twórczości;
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków;
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej przez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Dokumentem, opracowanym w celu wdrożenia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury, jest Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004- 2013”. Główną przesłanką do sformułowania Narodowego Programu Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”, jest uznanie zasobów dziedzictwa za podstawę rozwoju kultury i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” określa działania na lata 2004- 2013 wytyczając następujące strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno- finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami;
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa;
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej;
- ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie;
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Na poziomie województwa śląskiego i powiatu gliwickiego opracowano następujące dokumenty:

- **Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006- 2020**

Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006- 2020, została uchwalona dnia 28 sierpnia 2006 r. przez Sejmik Województwa Śląskiego. Jest to dokument, który określa cele strategiczne rozwoju kultury wraz z kierunkami działań.

W strategii wyznaczono cztery cele strategiczne:

Cel I. Wzrost kompetencji potrzebnych do: uczestnictwa w kulturze, efektywnego zarządzania kulturą twórczości artystycznej w warunkach gospodarki rynkowej.

Cel II. Wzrost poziomu uczestnictwa w kulturze (biernego- w roli odbiorców treści kulturowych i czynnego- w roli twórców treści kulturowych).

Cel III. Upowszechnianie i zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu (materialnego i niematerialnego) oraz jego lepsze wykorzystywanie do celów turystycznych.

Cel IV. Tworzenie lepszych warunków dla rozwoju środowisk twórczych i wykorzystywanie ich kreatywności.

- **Strategia rozwoju województwa śląskiego na lata 2000- 2020**

Strategia rozwoju województwa śląskiego na lata 2000- 2020, została przyjęta uchwałą nr II/37/6/2005 dnia 4 lipca 2005 r. przez Sejmik Województwa Śląskiego. To dokument, który systematyzuje zadania strategiczne na obszarze województwa śląskiego. W strategii sformułowano wizję, której jednym z elementów jest troska o dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe. Wizja ta znajduje odzwierciedlenie w wyznaczonych celach strategicznych:

Cel strategiczny I: Wzrost wykształcenia mieszkańców oraz ich zdolności adaptacyjnych do zmian społecznych i gospodarczych w poczuciu bezpieczeństwa społecznego i publicznego.

Cel strategiczny II: Wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarki.

Cel strategiczny IV: Poprawa jakości środowiska naturalnego i kulturalnego oraz zwiększenie atrakcyjności przestrzennej.

W ramach tych celów, wyznaczono kierunki działania:

- zwiększenie uczestnictwa mieszkańców w kulturze i wzmocnienie środowisk twórczych,
- zwiększenie atrakcyjności turystycznej regionu.
- zagospodarowanie centrów miast oraz zdegradowanych dzielnic, co w górnośląskim kontekście przekłada się bezpośrednio na rewitalizację starych zabytkowych centrów miast i dzielnic.

Strategia, określa także wskaźniki monitoringu stopnia wdrażania dokumentu. Spośród całego katalogu w odniesieniu do opieki nad zabytkami bezpośrednio odnoszą się dwa:

1. wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego na 1 mieszkańca,
2. nakłady finansowe na remonty budynków w centrach miast i zdegradowanych dzielnic.

- **Strategia rozwoju województwa śląskiego „Śląskie 2020”**

Strategia rozwoju województwa śląskiego „Śląskie 2020”, została przyjęta dnia 17 lutego 2010 r. przez Sejmik Województwa Śląskiego. Stanowi ona aktualizację Strategii rozwoju województwa śląskiego na lata 2000- 2020. W strategii sformułowano wizję rozwoju, która zakłada że: województwo śląskie w roku 2020 będzie regionem zapewniającym dostęp do usług publicznych o wysokim standardzie, o nowoczesnej i zaawansowanej technologicznie gospodarce oraz istotnym partnerem w procesie rozwoju Europy. Przyjęte założenia rozwoju, są kontynuacją założeń aktualizowanego dokumentu i równocześnie pozwalają zorientować priorytety i kierunki działań na: wzmocnianie metropolizacji regionu poprzez rozwój funkcji związanych z kulturą i nauką, powiązanie z przestrzenią europejską, powszechną dostępność do regionalnych usług publicznych o wysokim standardzie oraz rozwój nowej gospodarki opartej na kreacji i absorpcji technologii.

Opieka nad zabytkami jako element procesów gospodarczych regionu jest odzwierciedlona we wszystkich priorytetach strategii:

Priorytet A: Województwo śląskie regionem nowej gospodarki kreującym i skutecznie absorbującym technologie.

Priorytet B: Województwo śląskie regionem o powszechnej dostępności do regionalnych usług publicznych o wysokim standardzie.

Priorytet C: Województwo śląskie znaczącym partnerem kreacji kultury, nauki i przestrzeni europejskiej.

- **Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2006- 2009**

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2006-2009, został przyjęty uchwałą nr II/53/2/2006 dnia 25 października 2006 r. przez Sejmik Województwa Śląskiego. Program definiuje dwa cele strategiczne, dla których określono cele operacyjne wraz z kierunkami działań.

Cel strategiczny 1: Kształtowanie kulturowego obrazu województwa.

Cel operacyjny 1: Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa.

Kierunki działań:

- weryfikacja zabytków województwa,
- rozwój badań i studiów nad zabytkami województwa,

Cel operacyjny 2: Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa.

Kierunki działań:

- tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami,
- zarządzanie zabytkami,
- marketing produktów kulturowych i kulturowo-gospodarczych.

Cel operacyjny 3: Włączenie zabytków w procesy gospodarcze.

Kierunki działań:

- integracja działań społeczno-gospodarczych na rzecz opieki nad zabytkami,
- konserwacja i adaptacja zabytków,
- kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych,
- nowoczesna i efektywna opieka nad zbiorami zabytków i ich udostępnianiem.

Cel strategiczny 2: Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu.

Cel operacyjny 1: Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami.

Kierunki działań:

- wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym,
- popularyzacja i promocja zabytków i wiedzy o zabytkach.

Cel operacyjny 2: Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami.

Kierunki działań:

- wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu,
- promowanie przykładów dobrych praktyk w sferze opieki nad zabytkami.

W ramach realizacji programu przewidywane jest między innymi:

- zbieranie informacji o aktualnym stanie zachowania zabytków wpisanych do ewidencji zabytków,
- inwentaryzacja potencjalnych obiektów zabytkowych,
- analiza walorów obiektów zabytkowych,
- wspieranie badań naukowych nad zabytkami, historią i tradycją ziem województwa,
- digitalizacja regionalnych i lokalnych zasobów zabytkowych,
- ochrona zabytków w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
- przygotowanie kompleksowej i łatwo dostępnej informacji o ofercie kulturowej i turystyczno-kulturowej regionu,

- realizacja infrastruktury informującej o obiektach zabytkowych i obiektach turystyki kulturowej, np. tablice informacyjne przy obiektach zabytkowych,
 - rekomendacja obiektów o znaczeniu ponadkrajowym i krajowym do wpisu na prestiżowe listy dziedzictwa kulturowego,
 - opracowanie i realizacja kompleksowych programów rewitalizacyjnych obszarów
 - konserwacja oraz przeciwdziałanie niszczeniu stanowisk archeologicznych,
 - renowacja i konserwacja małej architektury, w tym sakralnej, oraz miejsc pamięci i martyrologii,
 - działania na rzecz unowocześnienia infrastruktury technicznej oraz poprawy estetyki obiektów zabytkowych,
 - konserwacja, rewitalizacja, renowacja, rewaloryzacja, zachowanie i ekspozycja zabytkowych centrów miast i wsi, zabytkowych terenów zieleni, cmentarzy, obszarów fortyfikacji, parków itp.,
 - realizacja iluminacji zabytków,
 - tworzenie parków kulturowych w celu ochrony kulturowych krajobrazów historycznych,
 - konserwacja, digitalizacja i cyfryzacja archiwaliów, starodruków, księgozbiorów i inne,
 - przygotowanie długofalowych programów wystawienniczych, w tym w ramach współpracy z innymi instytucjami i jednostkami, tworzenie i realizacja programów edukacyjnych dotyczących zabytków i tradycji na wszystkich poziomach nauczania podstawowego i średniego, w tym warsztaty, wystawy, wycieczki, konkursy,
 - kształcenie kadr zajmujących się dydaktyką w zakresie wiedzy o zabytkach,
 - organizacja interdyscyplinarnych warsztatów i szkoleń, w tym działania na rzecz zachowania folkloru i zwyczajów, zanikających zawodów i umiejętności oraz wzorców życia,
 - organizacja konferencji, sesji popularnonaukowych i spotkań mających na celu popularyzację wiedzy o zabytkach i małej ojczyźnie,
 - popularyzacja twórczości ludowej,
 - tworzenie stron internetowych na temat zabytków i tradycji,
 - honorowanie i przyznawanie nagród za działalność w dziedzinie kultury,
 - wspieranie lokalnych propagatorów wiedzy o dziedzictwie kulturowym.
- **Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2010- 2013**

Projekt Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w województwie śląskim jest drugim programem. Został przyjęty on uchwałą nr III/48/2/2010 dnia 17 lutego 2010 r. przez Sejmik Województwa Śląskiego. Przy opracowaniu programu wykorzystano wyniki monitoringu prowadzonego przez Śląskie Centrum Dziedzictwa Kulturowego w Katowicach. W Programie dokonano szczegółowej analizy dotyczącej całego regionu, jego położenia, rysu historycznego, zasobu dziedzictwa kulturowego.

Została opracowana analiza SWOT, na podstawie której wyznaczono cele i kierunki działań. Wykorzystane zostały także wyniki z warsztatów interaktywnych, w której brali udział przedstawiciele wydziałów Urzędu Marszałkowskiego i wybrani eksperci. W programie wyznaczono także wizję: Dobrze zachowane, zadbane zabytki stanowiące o tożsamości regionu elementem promocji i rozwoju gospodarczego województwa. Konieczne jest podjęcie działań związanych z ochroną zabytków, aby wizja została zrealizowana. Przyczynią się temu także, wyróżnione cele strategiczne programu:

- Cel strategiczny I- Kształtowanie kulturowego obrazu województwa.
- Cel strategiczny II- Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu.

Dla celu strategicznego I, sformułowano trzy cele operacyjne wraz z kierunkami działań:

- Cel operacyjny I.1-Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa.

Kierunek działań I.1.A- Weryfikacja zabytków województwa.

Kierunek działań I.1.A- Weryfikacja zabytków województwa.

- Cel operacyjny I.2- Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa.

Kierunek działań I.2.A- Tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami.

Kierunek działań I.2.B- Zarządzanie zabytkami.

Kierunek działań I.2.C- Marketing markowych produktów kulturowych i kulturowo- gospodarczych.

- Cel operacyjny I.3- Włączenie zabytków w procesy gospodarcze.

Kierunek działań I.3.A- Integracja działań społeczno-gospodarczych na rzecz opieki nad zabytkami.

Kierunek działań I.3.B- Konserwacja i adaptacja zabytków.

Kierunek działań I.3.C- Kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych.

Kierunek działań I.3.D- Nowoczesna i efektywna opieka nad zbiorami zabytków i ich udostępnianiem.

Dla celu strategicznego II, sformułowano trzy cele operacyjne wraz z kierunkami działań:

- Cel operacyjny II.1- Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami.

Kierunek działań II.1.A- Wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym.

Kierunek działań II.1.B- Popularyzacja i promocja zabytków i wiedzy o zabytkach.

- Cel operacyjny II.2- Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami.

Kierunek działań II.2.A- Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu.

Kierunek działań II.2.B- Promowanie przykładów dobrych praktyk w sferze opieki nad zabytkami.

W ramach wyznaczonych celów i kierunków działań, zostały określone rodzaje zadań. Dla każdej grupy zadań zostały wyznaczone podmioty odpowiedzialne za realizację poszczególnych typów projektów oraz potencjalne źródła finansowania. Wdrażanie programu będzie odbywać się przy pomocy właścicieli przedsiębiorstw prywatnych, organizacji pozarządowych, jednostek samorządowych i instytucji, dla których opieka nad zabytkami jest działalnością statutową. Dane te zostały zawarte w tabelach (tabela nr 2 i 3).

W programie, uwagę poświęcono monitorowaniu programu, którego celem jest zbieranie informacji dotyczących realizacji, na każdym etapie wdrażania. Stanowi on podstawę oceny uzyskanych efektów oraz formułowania ewentualnych wytycznych i propozycji zmian. Szczegółowo przedstawiono możliwości finansowania inwestycji w dziedzinie opieki nad zabytkami i ich konserwacji.

- **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego**

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego, został uchwalony przez Sejmik Województwa Śląskiego 21 lipca 2004 r. i opublikowany w „Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego” (2004 nr 68 poz. 2049). Jest to dokument planowania strategicznego, który określa działania, za pomocą których samorząd województwa wpływa na rozmieszczenie funkcji terenów w przestrzeni i ich wzajemne powiązanie. Plan uwzględnia założenia polityki przestrzennej państwa i tworzy warunki do realizacji ustaleń strategii rozwoju województwa.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego, wyznacza cel generalny polityki przestrzennej, który zdefiniowano jako kształtowanie harmonijnej struktury przestrzennej województwa śląskiego, sprzyjającej wszechstronnemu rozwojowi województwa. Ponadto określono sześć celów operacyjnych.

Cele związane z ochroną zabytków i opieką nad nimi zostały ułożone w ramach dynamizacji i restrukturyzacji przestrzeni województwa, wzmocnienia funkcji węzłów sieci osadniczej oraz ochrony zasobów środowiska, wzmocnienia systemu obszarów chronionych i wielofunkcyjnego rozwoju terenów otwartych (cele operacyjne I- III).

W ramach pierwszego obszaru wyznaczono kierunek: „Wykreowanie zintegrowanego regionalnego produktu turystycznego”, którego realizacja odbywać się będzie poprzez:

1. podnoszenie rangi obiektów dziedzictwa kulturowego (uznanie za pomnik historii,

wpisanie na listę UNESCO), w tym zabytków sakralnych, przemysłowych, rezydencjonalnych, budownictwa drewnianego,

2. tworzenie markowych produktów turystycznych,

3. tworzenie tematycznych szlaków turystycznych.

W ramach drugiego obszaru wyznaczono dwa kierunki:

1. promowanie zwartych miast efektywnie wykorzystujących teren,

2. rewitalizacja miejskich dzielnic.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego prezentuje zestawienie wskaźników monitorowania. Żaden z nich nie odnosi się jednak bezpośrednio do kwestii opieki nad zabytkami.

- **Strategia rozwoju powiatu gliwickiego na lata 2005- 2020**

Strategia rozwoju powiatu gliwickiego na lata 2005-2020, została przyjęta uchwałą nr XXXI/237/2005 dnia 28 kwietnia 2005 r. przez Radę Powiatu Gliwickiego. „Strategia rozwoju powiatu gliwickiego stanowi główną oś systemu zarządzania rozwojem lokalnym. Sformułowana strategia stanowi kontynuację podjętej w 2005 roku drogi do świadomego i systemowego przeobrażania powiatu gliwickiego. Zaktualizowana strategia rozwoju powiatu gliwickiego jest strategią zintegrowaną i strategią zrównoważonego rozwoju. W pierwszym znaczeniu jest to koncepcja obejmująca różne wymiary rozwoju lokalnego, w tym przede wszystkim rozwój gospodarczy, społeczny, przestrzenny, ekologiczny, kulturalny. Jest to też strategia zrównoważonego rozwoju, kładąca istotny nacisk na zachowanie dziedzictwa naturalnego i kulturowego powiatu oraz respektująca system wartości i tradycji społeczności lokalnej”.

Wśród wyróżnionych potencjałów, które decydują o pozycji konkurencyjnej powiatu gliwickiego oraz jego atrakcyjności dla aktualnych i potencjalnych mieszkańców, wymieniono między innymi: atrakcyjność inwestycyjną związaną z interesującą ofertą turystyczną powiatu, dostępną zwłaszcza dla mieszkańców sąsiadujących miast, w tym nagromadzeniem zabytków związanych z rolniczą, przemysłową, magnacką i sakralną przeszłością powiatu i wielowiekową historię miejscowości powiatu jako miejsca ważnych wydarzeń historycznych.

Wyznaczono także pozytywne i negatywne procesy rozwoju zachodzące w powiecie gliwickim, które mają duży wpływ na aktualną sytuację powiatu. Wśród pozytywnych wymieniono między innymi: wzmocnienie pozycji powiatu w otoczeniu poprzez poszerzanie oferty kulturalnej kierowanej do mieszkańców miasta Gliwice i innych miast w otoczeniu oraz rozwijanie funkcji turystycznych.

W strategii, stworzony został scenariusz ewolucyjnego rozwoju powiatu gliwickiego, w którym w scenariuszu optymistycznym wymieniono zadania związane w dziedzictwem kulturowym, to jest: stworzenie atrakcyjnej oferty kulturalnej i turystycznej powiatu.

W przedstawionej analizie SWOT:

- dla Priorytetu 1: Wzmacnianie kapitału ludzkiego powiatu gliwickiego, wśród mocnych stron wymieniono: istnienie lokalnych ośrodków kultury, wzrost liczby mieszkańców świadomych znaczenia pielęgnowania dziedzictwa kulturowego, wśród słabych stron wymieniono: brak środków finansowych na renowację zabytków istniejących na terenie powiatu, niewystarczająca oferta kulturalna.

- dla Priorytetu 2: Poprawa warunków mieszkania na terenie powiatu, wśród mocnych stron wymieniono: aktualne plany zagospodarowania przestrzennego.

- dla Priorytetu 3: Zrównoważony rozwój gospodarczy i turystyczny zapewniający bogatą ofertę produktów i usług, wśród mocnych stron wymieniono: ciekawe zasoby i lokalizacja, atrakcje turystyczne i kulturalne; liczne zabytki i walory przyrodnicze powiatu; wśród słabych wymieniono: niedostateczna wiedza mieszkańców na temat walorów turystycznych, kulturalnych i przyrodniczych powiatu.

- dla Priorytetu 4. Spójność powiatu i powiązania kooperacyjne pomiędzy podmiotami decydującymi o rozwoju powiatu, wśród mocnych stron wymieniono: potencjał, atrakcje gmin (zabytki, lasy, przyroda, wody itp.).

- **Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego powiatu gliwickiego**

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zostały opracowane dla sześciu z ośmiu gmin powiatu, tj. dla gminy Gierałtówice, gminy Knurów, gminy Pilchowice, gminy Pyskowice, gminy Toszek, gminy Wielowieś. W planach zostały zamieszczone ogólne zasady ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2014- 2017 z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wielowieś 2014- 2017 zgodny jest z dokumentami gminnymi, tj. z miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego i Programem rozwoju lokalnego gminy Wielowieś na lata 2004- 2013.

- **Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Wielowieś**

Zgodnie z art. 15, ust. 2 pkt. 5 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity [Dz. U. z 2012 r., poz. 647](#) ze zm.), w planie miejscowym określa się obowiązkowo zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Projekt planu, zgodnie z ww. ustawą musi zostać uzgodniony przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Na obszarze gminy, funkcjonują obecnie 24 miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. W planach, poszczególnych miejscowości, w rozdziale- Obszary i obiekty chronione jako dobra ponadlokalne w ramach ochrony krajobrazu i wartości kulturowych, zostały uwzględnione między innymi: zespoły i obiekty chronione prawem miejscowym, obiekty architektury i budownictwa, krzyże i kapliczki przydrożne, parki, cmentarze oraz zespoły zieleni komponowanej, stanowiska archeologiczne. Dodatkowo wyznaczone zostały strefy ochrony konserwatorskiej: strefa „A”- pełnej (ściślej) ochrony konserwatorskiej; strefa „B”- pośredniej ochrony konserwatorskiej; strefa „W”- obejmuje obszar o domniemanej, na podstawie badań lub innych wskazówek, zawartości reliktywów archeologicznych, które to obszary powinny być zastrzeżone jako tereny obserwacji archeologicznej; strefa „E”- ochrony widoku sylwety wsi (z jej dominantami) i charakterystycznych jej fragmentów (z wyznaczonych miejsc i punktów widokowych oraz odcinków tras komunikacyjnych); strefa „OW”- obserwacji archeologicznej.

- **Program rozwoju lokalnego gminy Wielowieś na lata 2004- 2013**

Program rozwoju lokalnego gminy Wielowieś na lata 2004- 2013, przyjęty został uchwałą nr XVII/110/04 dnia 15 lipca 2004 r. przez Radę Gminy Wielowieś. W podrozdziale 3- Turystyka, opisane zostały dzieje gminy Wielowieś od czasów starożytnych. Dodatkowo, przedstawiono w tabelach ważniejsze atrakcje turystyczne w gminie, wraz z ich charakterystyką, adresem i możliwościami zwiedzania. Obiekty te zostały podzielone trzy grupy, to jest na: zamki i pałace, obiekty sakralne, parki krajobrazowe, rezerваты przyrody, zespoły pałacowo- parkowe, unikatowa fauna i flora. W rozdziale 3- Zagospodarowanie przestrzenne, przedstawiono stan dziedzictwa kulturowego w postaci tabel z wykazem obiektów architektury i budownictwa: wpisanych do rejestru zabytków, chronionych prawem miejscowym, proponowanych do objęcia ochroną oraz zabytkowe obiekty techniki. W rozdziale 8- Analiza SWOT wykonania Programu, opracowana została analiza SWOT. W silnych stronach wymieniono między innymi: bogate środowisko kulturowe i przyrodnicze, aktualne plany zagospodarowania gminy. W programie wyznaczone zostały priorytety wraz z listą zadań. Jednym z wyznaczonych priorytetów, związanych z ochroną zabytków, był priorytet e: poprawa stanu środowiska kulturowego, zadania: rewitalizacja obiektów dziedzictwa kulturowego i sakralnego,

stworzenie regionalnej izby historycznej, wspieranie imprez kulturalnych i sportowo- rekreacyjnych. Zadania te zostały zhierarchizowane wg ważności. Na trzecim miejscu, z 43, znalazło się zadanie związane z rewitalizacją obiektów zabytkowych.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka gminy

Gmina Wielowieś, jest gminą wiejską położona w północno- zachodniej części powiatu gliwickiego, znajdującego się na terenie województwa śląskiego. Gmina od północy graniczy z gminami: Zawadzkie i Krupski Młyn, od wschodu z gminami: Tworóg, Zbrosławice, od południa z miastem Pyskowie, a od zachodu z gminami: Toszek, Jemielnica i Strzelce Opolskie. W skład Gminy wchodzi 12 sołectw: Błazejowice, Czarków, Dąbrówka, Gajowice, Kieleczka, Sieroty, Świbie, Radonia, Raduń-Borowiany, Wielowieś, Wiśnicze, Zacharzowice oraz 10 przysiółków: Chwoszcz, Diana, Gogol, Goj, Jerzmanów, Kolonia, Kotków, Napłatki, Pustkowie, Łubowice. Graniczy z gminami: Zawadzkie, Jemielnica oraz Strzelce Opolskie, co stanowi granicę pomiędzy województwem śląskim i opolskim. Siedzibą gminy jest Wielowieś. Gmina Wielowieś ma charakter rolniczo- leśny, co jest jej atutem.

5.2.2. Zarys historii obszaru gminy

Historię gminy można by rozpocząć od zbadania pierwszych śladów działalności człowieka na tutejszych ziemiach. Najstarsze ślady osadnictwa pradziejowego na terenie Gminy Wielowieś, pochodzą z rejonu Świbia, gdzie znaleziono luźne znaleziska krzemienne, pochodzące z okresu mezolitu. Pasma wydmy piaszczyste, które ciągnęło się od Czarkowa przez Świbie do Dąbrówki było miejscem niezwykle atrakcyjnym dla osadnictwa. W okresie tym zamieszkiwała tu i przemieszczała się ludność kultur ceramiki sznurowej oraz pucharów lejkowatych. W epoce brązu i wczesnej epoce żelaza, teren gminy zamieszkiwała ludność kultury łużyckiej. U schyłku okresu halsztackiego, nastąpiło załamanie bujnie rozwijającej się kultury Łużyckiej i osadnictwa na tutejszym terenie. W okresie wpływów rzymskich, ludność kultury przeworskiej stopniowo zasiedlała obszar obecnej Gminy Wielowieś. Następnie w około V w. następuje kolejny zanik osadniczy, który trwał do okresu wczesnego średniowiecza.

W 1240 r. Wielowieś była wsią parafialną, z murowanym kościołem. Wielowieś od samego początku swego istnienia, była wsią typowo rolniczą, o dobrze uporządkowanym obszarze gminnym.

Wielowieś miała od dawna swoich właścicieli. Według kolejności czasowej, licząc od lat najdawniejszych są znani następujący właściciele Wielowśi:

- w 1422 r. właścicielem wsi był rycerz Proch;
- następnie właścicielem był Zbroszko, a po nim rycerz Mikołaj;
- w 1496 r. właścicielką była Anna Gasicka;
- w 1524 r. Maciej Herczyk odsprzedał Czarków i część Wielowśi (Hermaniec) Jerzemu Wolff i jego dziedzicom;
- w 1574 r. właścicielem Wielowśi był Wacław Wenzel v. Worff;
- w latach 1575- 1629, Wielowieś na skutek wojen religijnych i nowatorskich prądów reformatorskich w XVI wieku, zainicjowanych w 1517r. przez Marcina Lutra, stała się protestancką wsią;
- w 1679 r. właścicielem Wielowśi był Karol Paczyński.
- w latach 1700- 1757 Wielowieś znajdowała się w posiadaniu hrabiów Verdugo;
- w latach 1757- 1760 Wielowieś należała do hrabiny von Schack, wdowy po v. Verdugo;
- w latach 1760- 1779 właścicielem był Ludwig Magnus hrabia v. Schack;
- w latach 1779- 1789 Johann Benedict v. Groeling, później hrabia Notocki, Henryk Traugott von Holly;

- w 1782 r. właścicielem Wielowśi był Anton von Garnier;
- w latach 1829- 1848 majątek Wielowśi należał do starosty powiatowego Józefa von Jarotzki, potem do Stiertz, a następnie do von Wallhofena i hrabiego du Pont;
- w 1864 r. właścicielem Wielowśi był von Kuschel.

Od dnia 30.04.1815 r. Wielowieś należała do starostwa gliwickiego, które od 1844 r. nosiło nazwę powiatu toszecko- gliwickiego. Na podstawie znanych danych Wielowieś w około 1865 r. rozpadł się na:

- Rittergut (dobra rycerskie)- które należały do panów, w tym czasie do pana von Kuschel, który posiadał dwór z określonymi granicami oraz czynną gorzelnię.
- Folwark- Hermannshof- Hermaniec, który został odsprzedany ziemianinowi Strien.
- Marktflecken- wieś targowa, otoczona pańskimi polami i lasami, posiadająca: 1 statek, 19 półkmieci, 30 zagrodników, 62 chałupników.

W dniu 18 stycznia 1877 r. Wielowieś nabył rotmistrz królewski- baron Emil von Durant de Senegas. Po jego śmierci majątek odziedziczył jego najstarszy syn- hrabia Hans Hubert von Durant de Senegas. W 1904 r. kupił posiadłość Błazejowice od hrabiego S. Guradze z Kotliszowic. W 1909 r. zakupił majątek Sieroty z folwarkiem Rzepińska, od starosty powiatowego- Oskara von Gilgenheima. Stworzył w ten sposób posiadłość o znaczonych rozmiarach. 22.01.1945 r. Wielowieś została wyzwolona przez 1 Front Ukraiński i 3 Armię Pancerną gw. Stopniowo zaczęła kształtować się władza. Po utworzeniu Starostwa w Gliwicach, które przystąpiło do pracy 20.03.1945 r. Wielowieś znalazła się w granicach powiatu gliwickiego. Powołano Zarząd Gminny oraz pierwszego wójta, którym był Antoni Cuda, a następnie Gminną Radę Narodową. Wielowieś stała się wsią gminną, w której aż do dnia dzisiejszego toczy się prężnie życie społeczno- polityczne, kulturalne, oświatowe, gdzie rozwija się handel i gospodarka.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 17 września 2003 r. (tekst jedn. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446)., formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Na obszarze gminy Wielowieś, funkcjonują jedynie dwie z ww. form, jest to wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

5.3.1. Formy ochrony w miejscowym planie zagospodarowanie przestrzennego

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego opracowane dla terenu gminy Wielowieś, określają obowiązkowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. W planach zostały ustalone formy ochrony dla obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków, obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków oraz dla stanowisk archeologicznych. Zostały ustalone także strefy ochrony konserwatorskiej: pełna (ściśła) strefa ochrony konserwatorskiej, pośrednia strefa ochrony konserwatorskiej, strefa widoku sylwety wsi (z jej dominantami) i charakterystycznych jej fragmentów (z wyznaczonych miejsc i punktów widokowych oraz odcinków tras komunikacyjnych, strefa obserwacji archeologicznej oraz strefa obejmująca obszar o domniemanej, na podstawie badań lub innych wskazówek, zawartości relikwów archeologicznych, które to obszary powinny być zastrzeżone jako tereny obserwacji archeologicznej.

5.3.2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Wielowieś, znajduje się 14 zabytków nieruchomych, które wpisane są do rejestru zabytków (Tabela nr 1). Są to najcenniejsze elementy krajobrazu kulturowego na terenie gminy, objęte są także ochroną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Wielowieś

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT/ZESPÓŁ OBIEKTÓW	NR REJESTRU ZABYTEKÓW	DATA WPISU
1	Dąbrówka	oficyna dworska, ob. budynek nieużytkowany	A/308/60	07.03.1960 r.
2	Dąbrówka	spichlerz, ob. budynek gospodarczy	A/309/60	07.03.1960 r.
3	Dąbrówka	dwór- obiekt nie istnieje	A/310/60	07.03.1960 r.
4	Sieroty	kościół parafialny pw. Wszystkich Świętych	A/283/60	07.03.1960 r.
5	Świbie	kościół parafialny pw. św. Mikołaja i Krzysztofa	A/367/60	10.03.1960 r.
6	Świbie	kaplica pw. św. Benigny	A/368/60	10.03.1960 r.
7	Świbie	budynek gorzelni, ob. budynek nieużytkowany	A/369/60	10.03.1960 r.
8	Świbie	spichlerz dworski, ob. spichlerz	A/370/60	10.03.1960 r.
9	Świbie	stanowisko archeologiczne nr 4, AZP 92-43, cmentarzysko- okres rzymski (obszar AZP nie został opracowany)	C/768/66	29.12.1966 r.
10	Świbie	stanowisko archeologiczne nr 16, AZP 92-43, cmentarzysko- kultura łużycka (obszar AZP nie został opracowany)	C/789/66	29.12.1966 r.
11	Wielowieś	kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP	A/371/60	10.03.1960 r.
12	Wielowieś	dwór, ob. Urząd Gminy	A/372/60	10.03.1960 r.
13	Wiśnicze	kościół parafialny pw. Św. Trójcy	A/373/60	10.03.1960 r.
14	Wiśnicze	spichlerz plebański, ob. ruina	A/374/60	10.03.1960 r.
15	Wiśnicze	kaplica pw. św. Matki Boskiej Bolesnej	A/1014/69	18.02.1969 r.
16	Zacharzowice	kościół parafialny św. Wawrzyńca	A/281/60	07.03.1960 r.

5.3.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Ze względu na przepisy ustawy z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. Nr 112, poz. 1198 z późn. zm.), a także ze względu na kodeks etyczny, nie publikuje się szczegółowych danych na temat zabytków ruchomych. Na terenie gminy Wielowieś, znajdują się 4 zabytki ruchome, wpisane do rejestru zabytków (Tabela nr 2). Są to zabytki, które stanowią wyposażenie kościoła w Świbiu oraz kościoła w Sierotach.

Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Wielowieś

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT
1	Świbie	1 element w kościele paraf. pw. św. Mikołaja i Krzysztofa
2	Świbie	figura św. Krzysztof w kaplicy pw. św. Benigny
3 i 4	Sieroty	2 elementy w kościele paraf. pw. Wszystkich Świętych

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 17 września 2003 r. (tekst jedn. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446). Gminy między innymi mają dbać o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminy jest: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

Zakres gminnej ewidencji zabytków:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- stanowiska archeologiczne;
- historyczne układy ruralistyczne wsi, historyczne układy urbanistyczne miasta;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. nr 113, poz. 661).

Gminna ewidencja zabytków nie jest jedną z form ochrony zabytków wymienionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 17 września 2003 r. (tekst jedn. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446), lecz zgodnie z art. 21 jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. z 2010 r. Nr 75, poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez m.in. obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowanie Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętym m.in. w gminnej ewidencji zabytków.

Zaktualizowany spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków w gminie Wielowieś przedstawia tabela poniżej- Tabela nr 3.

Tabela nr 3. Obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków w gminie Wielowieś

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES
1	Dąbrówka	budynek nieużytkowany	ul. Główna 31
2	Dąbrówka	budynek gospodarczy	ul. Główna, Dz. nr 53/3
3	Dąbrówka	dwór- obiekt nie istnieje	ul. Główna 31
4	Radonia	kaplica	ul. Główna, Dz. nr 396/240
5	Radonia	budynek mieszkalno-gospodarczy	ul. Zamkowa 2
6	Radonia	budynek mieszkalny	ul. Zamkowa 4
7	Radonia	budynek mieszkalno-gospodarczy	ul. Zamkowa 9-11-13-15-17-19
8	Radonia	budynek gospodarczy	ul. Zamkowa, Dz. nr 54
9	Sieroty	budynek gospodarczy	ul. Kasztanowa 10
10	Sieroty	budynek mieszkalno-gospodarczy	ul. Kasztanowa 12
11	Sieroty	cmentarz przy kościele paraf. pw. Wszystkich Świętych	ul. Kościelna, Dz. nr 140
12	Sieroty	kościół paraf. pw. Wszystkich Świętych	ul. Kościelna, Dz. nr 140
13	Sieroty	cmentarz rzymskokatolicki	ul. Ogrodowa, Dz. nr 125
14	Sieroty	kaplica św. Jana Nepomucena	ul. Św. Jana przy nr 9, Dz. nr 198
15	Świbie	budynek mieszkalny	Dz. nr 7/10
16	Świbie	budynek gospodarczy I	Dz. nr 7/12
17	Świbie	budynek gospodarczy II	Dz. nr 7/12
18	Świbie	budynek mieszkalny, przedszkole	ul. Główna 3
19	Świbie	cmentarz rzymskokatolicki przy kościele paraf. pw. św. Mikołaja i Krzysztofa	ul. Główna, Dz. nr 94
20	Świbie	kościół paraf. pw. św. Mikołaja i Krzysztofa	ul. Główna, Dz. nr 94
21	Świbie	kaplica pw. św. Benigny	ul. Krzywa przy nr 7, Dz. nr 258/150
22	Świbie	budynek mieszkalny	ul. Parkowa 2/1, 2/2
23	Świbie	budynek mieszkalny	ul. Parkowa 4/1, 4/2
24	Świbie	budynek mieszkalny	ul. Parkowa 8

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES
25	Świbie	krzyż przydrożny	ul. Parkowa/ Boczna, Dz. nr 327/108
26	Świbie	budynek mieszkalny	ul. Poczтова 2/I, 2/II
27	Świbie	budynek mieszkalny	ul. Poczтова 4
28	Świbie	budynek gospodarczy I	ul. Słoneczna 5
29	Świbie	budynek gospodarczy II	ul. Słoneczna 5
30	Świbie	budynek gospodarczy III	ul. Słoneczna 5
31	Świbie	budynek mieszkalny I	ul. Słoneczna 5
32	Świbie	budynek mieszkalny II	ul. Słoneczna 5
33	Świbie	budynek nieużytkowany	ul. Słoneczna 5
34	Świbie	komin przemysłowy	ul. Słoneczna 5
35	Świbie	spichlerz	ul. Słoneczna 5
36	Świbie	stajnia	ul. Słoneczna 5
37	Świbie	budynek mieszkalny	ul. Słoneczna 10/I- 10/II
38	Wielowieś	cmentarz żydowski (kirkut)	Dz. nr 53, 54
39	Wielowieś	budynek gospodarczy	ul. Główna 1
40	Wielowieś	Urząd Gminy	ul. Główna 1
41	Wielowieś	budynek mieszkalny, bank spółdzielczy	ul. Główna 5
42	Wielowieś	budynek mieszkalny	ul. Główna 21
43	Wielowieś	budynek NFZ	ul. Główna 25
44	Wielowieś	Gminny Ośrodek Kultury	ul. Główna 47
45	Wielowieś	budynek mieszkalny	ul. Główna 57
46	Wielowieś	budynek gospodarczy	ul. Gminna 10
47	Wielowieś	budynek mieszkalny	ul. Gminna 10
48	Wielowieś	plebania	ul. Kościelna 5
49	Wielowieś	kaplica św. Jana Nepomucena	ul. Kościelna, Dz. nr 22
50	Wielowieś	cmentarz rzymskokatolicki przy kościele paraf. pw. Wniebowzięcia NMP	ul. Kościelna, Dz. nr 318/163
51	Wielowieś	kościół paraf. pw. Wniebowzięcia NMP	ul. Kościelna, Dz. nr 318/163
52	Wielowieś	cmentarz rzymskokatolicki	ul. Młyńska, Dz. nr 78-27
53	Wielowieś	budynek mieszkalny	ul. Szkolna 1
54	Wielowieś	budynek mieszkalny	ul. Szkolna 10
55	Wielowieś	budynek mieszkalny	ul. Zamkowa 8
56	Wielowieś	budynek mieszkalny	ul. Zamkowa 9
57	Wielowieś	budynek mieszkalny	ul. Zamkowa 10
58	Wielowieś	budynek mieszkalny	ul. Zamkowa 11

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES
59	Wielowieś	magazyn wielowiejskiej spółdzielni mleczarskiej	ul. Zamkowa 17
60	Wielowieś	budynek mieszkalno-gospodarczy	ul. Zamkowa, Dz. nr 54
61	Wiśnicze	kaplica pw. Matki Boskiej Bolesnej	Dz. nr 114
62	Wiśnicze	cmentarz rzymskokatolicki przy kościele paraf. pw. Św. Trójcy	ul. Wiejska, Dz. nr 198/33
63	Wiśnicze	kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena	ul. Wiejska, Dz. nr 198/33
64	Wiśnicze	kościół paraf. pw. Św. Trójcy	ul. Wiejska, Dz. nr 198/33
65	Wiśnicze	spichlerz plebański- ruina	ul. Wiejska 1
66	Wiśnicze	klasztor ss. Służebniczek Serca Jezusowego	ul. Wiejska 42
67	Wiśnicze	budynek mieszkalny	ul. Wiejska 45
68	Wiśnicze	budynek gospodarczy I	ul. Wiejska 45
69	Wiśnicze	budynek gospodarczy II	ul. Wiejska 45
70	Wiśnicze	budynek mieszkalny	ul. Wiejska 46
71	Wiśnicze	budynek mieszkalny	ul. Wiejska 47
72	Zacharzowice	willa	ul. Wiejska 48
73	Zacharzowice	cmentarz rzymskokatolicki przy kościele paraf. św. Wawrzyńca	ul. Wiejska, Dz. nr 495/98
74	Zacharzowice	kościół paraf. św. Wawrzyńca	ul. Wiejska, Dz. nr 495/98
75	Wielowieś	budynek dawnej synagogi	ul. Gminna 27, Dz. nr 330/53

5.5. Zabytki archeologiczne

Na terenie gminy Wielowieś, znajduje się 116 zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych, które są śladem materialnej działalności ludzkiej w przeszłości. Wykaz stanowisk przedstawia tabela poniżej (Tabela nr 4).

Tabela nr 4 . Stanowiska archeologiczne na terenie gminy Wielowieś

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI/ NA OBSZARZE, OBSZAR AZP	CHRONOLOGIA	FUNKCJA STANOWISKA
1	Czarków	1/9, AZP 92-44	IV- V okres epoki brązu	skarby brązowe
2	Czarków	2/10, AZP 92-44	V okres epoki brązu- okres halsztacki	cmentarzysko
3	Czarków	3/11, AZP 92-44	epoka kamienia	osada

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI/ NA OBSZARZE, OBSZAR AZP	CHRONOLOGIA	FUNKCJA STANOWISKA
4	Czarków	5/12, AZP 92-44	okres halsztacki ?	punkt osadniczy
5	Czarków	6/13, AZP 92-44	pradzieje średniowiecze	śląd osadnictwa punkt osadniczy
6	Czarków	7/14, AZP 92-44	pradzieje	śląd osadnictwa
7	Czarków	8/15, AZP 92-44	epoka kamienia X- XIII w. ?	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
8	Czarków	9/16, AZP 92-44	epoka kamienia	śląd osadnictwa
9	Czarków	4/17, AZP 92-44	epoka kamienia	osada
10	Kieleczka	1/25, AZP 92-44	średniowiecze nowożytność	punkt osadniczy punkt osadniczy
11	Kieleczka	2/26, AZP 92-44	kultura łużycka	punkt osadniczy
12	Kieleczka	3/27, AZP 92-44	epoka kamienia	śląd osadnictwa
13	Świbie	5/1, AZP 93-43	kultura łużycka okres wpl. rzymskich pradzieje średniowiecze	osada ? osada osada osada
14	Świbie	6/2, AZP 93-43	pradzieje	punkt osadniczy
15	Świbie	17/3, AZP 93-43	wczesne średniowiecze	punkt osadniczy
16	Świbie	22/4, AZP 93-43	pradzieje	osada
17	Świbie	24/5, AZP 93-43	epoka kamienia X- XIII w. średniowiecze pradzieje	śląd osadnictwa śląd osadnictwa punkt osadniczy śląd osadnictwa
18	Świbie	25/6, AZP 93-43	średniowiecze	punkt osadniczy
19	Świbie	28/7, AZP 93-43	epoka kamienia kultura łużycka późny okres rzymski pradzieje XIII- XIV w.	śląd osadnictwa osada ? osada ? osada ? osada ?
20	Świbie	29/8, AZP 93-43	pradzieje	śląd osadnictwa
21	Świbie	30/9, AZP 93-43	średniowiecze	punkt osadniczy
22	Świbie	31/10, AZP 93-43	pradzieje ?	śląd osadnictwa
23	Świbie	32/11, AZP 93-43	epoka kamienia	śląd osadnictwa
24	Świbie	33/12, AZP 93-43	X-XIII w.	śląd osadnictwa
25	Świbie	34/13, AZP 93-43	średniowiecze	punkt osadniczy
26	Świbie	35/14, AZP 93-43	pradzieje	śląd osadnictwa
27	Świbie	36/15, AZP 93-43	pradzieje	punkt osadniczy
28	Świbie	37/16, AZP 93-43	średniowiecze	punkt osadniczy
29	Świbie	38/17, AZP 93-43	pradzieje? średniowiecze	śląd osadnictwa punkt osadniczy
30	Świbie	39/18, AZP 93-43	X- XIII w.	punkt osadniczy
31	Świbie	40/19, AZP 93-43	X- XIII w. średniowiecze	śląd osadnictwa punkt osadniczy
32	Świbie	41/20, AZP 93-43	neolit	śląd osadnictwa
33	Świbie	42/21, AZP 93-43	pradzieje	śląd osadnictwa

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI/ NA OBSZARZE, OBSZAR AZP	CHRONOLOGIA	FUNKCJA STANOWISKA
34	Świbie	43/22, AZP 93-43	późny okres rzymski pradzieje średniowiecze	śląd osadnictwa śląd osadnictwa punkt osadniczy
35	Świbie	44/23, AZP 93-43	X- XIII w. średniowiecze	śląd osadnictwa osada
36	Świbie	45/24, AZP 93-43	pradzieje średniowiecze	śląd osadnictwa punkt osadniczy
37	Świbie	46/25, AZP 93-43	średniowiecze	punkt osadniczy
38	Świbie	47/26, AZP 93-43	okres wpł. rzymskich? pradzieje X- XIII w. średniowiecze	punkt osadniczy śląd osadnictwa punkt osadniczy punkt osadniczy
39	Świbie	48/27, AZP 93-43	kultura łużycka pradzieje X- XIII w.	punkt osadniczy śląd osadnictwa śląd osadnictwa
40	Świbie	49/28, AZP 93-43	pradzieje? średniowiecze	śląd osadnictwa punkt osadniczy
41	Świbie	50/29, AZP 93-43	późny okres lateński? pradzieje X- XIII w.	śląd osadnictwa punkt osadniczy śląd osadnictwa
42	Świbie	51/30, AZP 93-43	okres halsztacki	punkt osadniczy
43	Świbie	52/31, AZP 93-43	pradzieje?	śląd osadnictwa
44	Świbie	53/32, AZP 93-43	okres wpł. rzymskich pradzieje X- XIII w.	punkt osadniczy śląd osadnictwa śląd osadnictwa
45	Wielowieś	1/33, AZP 93-43	neolit	śląd osadnictwa
46	Wielowieś	2/34, AZP 93-43	neolit?	śląd osadnictwa
47	Wielowieś	3/35, AZP 93-43	kultura łużycka pradzieje	punkt osadniczy śląd osadnictwa
48	Wielowieś	4/36, AZP 93-43	epoka kamienia	śląd osadnictwa
49	Wielowieś	5/37, AZP 93-43	epoka kamienia	śląd osadnictwa
50	Wielowieś	6/38, AZP 93-43	pradzieje? średniowiecze	śląd osadnictwa punkt osadniczy
51	Wielowieś	7/39, AZP 93-43	epoka kamienia pradzieje	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
52	Wielowieś	8/40, AZP 93-43	pradzieje	punkt osadniczy
53	Wielowieś	9/41, AZP 93-43	neolit?	śląd osadnictwa
54	Wielowieś	10/42, AZP 93-43	epoka kamienia	śląd osadnictwa
55	Wiśnicze	1/43, AZP 93-43	epoka kamienia	śląd osadnictwa
56	Wiśnicze	2/44, AZP 93-43	pradzieje X- XIII w.? średniowiecze	śląd osadnictwa śląd osadnictwa punkt osadniczy
57	Wiśnicze	3/45, AZP 93-43	średniowiecze	punkt osadniczy

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI/ NA OBSZARZE, OBSZAR AZP	CHRONOLOGIA	FUNKCJA STANOWISKA
58	Wiśnicze	4/46, AZP 93-43	pradzieje średniowiecze	śląd osadnictwa punkt osadniczy
59	Wiśnicze	5/47, AZP 93-43	neolit pradzieje	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
60	Wiśnicze	6/48, AZP 93-43	kultura łużycka pradzieje X- XIII w. średniowiecze	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa punkt osadniczy
61	Wiśnicze	7/49, AZP 93-43	kultura łużycka pradzieje średniowiecze	cmentarzysko? punkt osadniczy punkt osadniczy
62	Wiśnicze	8/50, AZP 93-43	pradzieje średniowiecze	śląd osadnictwa punkt osadniczy
63	Wiśnicze	9/51, AZP 93-43	epoka kamienia	śląd osadnictwa
64	Wiśnicze	10/52, AZP 93-43	pradzieje	śląd osadnictwa
65	Wiśnicze	11/53, AZP 93-43	pradzieje	punkt osadniczy
66	Wiśnicze	12/54, AZP 93-43	pradzieje XIII w. ?	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
67	Wiśnicze	13/55, AZP 93-43	kultura łużycka	punkt osadniczy
68	Wiśnicze	14/56, AZP 93-43	kultura łużycka pradzieje	punkt osadniczy śląd osadnictwa
69	Wiśnicze	15/57, AZP 93-43	epoka kamienia	śląd osadnictwa
70	Wiśnicze	16/58, AZP 93-43	pradzieje wczesne średniowiecze średniowiecze	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa
71	Wiśnicze	17/59, AZP 93-43	pradzieje	śląd osadnictwa
72	Wiśnicze	18/60, AZP 93-43	epoka kamienia	śląd osadnictwa
73	Wiśnicze	19/61, AZP 93-43	neolit? V okres epoki brązu/ okres halsztacki	śląd osadnictwa punkt osadniczy .
74	Błaziejowice	1/62, AZP 93-43	średniowiecze	punkt osadniczy
75	Błaziejowice	2/63, AZP 93-43	pradzieje X- XIII w.	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
76	Błaziejowice	3/64, AZP 93-43	pradzieje	śląd osadnictwa
77	Błaziejowice	4/65, AZP 93-43	pradzieje	śląd osadnictwa
78	Błaziejowice	5/66, AZP 93-43	pradzieje? średniowiecze	śląd osadnictwa punkt osadniczy
79	Błaziejowice	6/67, AZP 93-43	XIV w.	skarb monet
80	Gajowice	1/81, AZP 93-43	epoka kamienia pradzieje	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
81	Gajowice	2/82, AZP 93-43	średniowiecze	punkt osadniczy
82	Gajowice	3/83, AZP 93-43	pradzieje średniowiecze	śląd osadnictwa śląd osadnictwa

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI/ NA OBSZARZE, OBSZAR AZP	CHRONOLOGIA	FUNKCJA STANOWISKA
83	Gajowice	4/84, AZP 93-43	epoka kamienia X- XIII w.	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
84	Gajowice	5/85, AZP 93-43	epoka kamienia	śląd osadnictwa
85	Gajowice	6/86, AZP 93-43	pradzieje	osada
86	Gajowice	7/87, AZP 93-43	okres wpływów rzymskich pradzieje	punkt osadniczy śląd osadnictwa
87	Gajowice	8/88, AZP 93-43	pradzieje średniowiecze	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
88	Sieroty	1/89, AZP 93-43	kultura łużycka pradzieje średniowiecze	cmentarzysko? śląd osadnictwa punkt osadniczy
89	Sieroty	2/90, AZP 93-43	epoka kamienia	śląd osadnictwa
90	Sieroty	5/91, AZP 93-43	mezolit? pradzieje	śląd osadnictwa punkt osadniczy
91	Sieroty	6/92, AZP 93-43	kultura łużycka pradzieje	punkt osadniczy śląd osadnictwa
92	Sieroty	7/93, AZP 93-43	pradzieje średniowiecze	punkt osadniczy punkt osadniczy
93	Sieroty	8/94, AZP 93-43	epoka kamienia pradzieje średniowiecze	śląd osadnictwa osada? osada?
94	Sieroty	9/95, AZP 93-43	kultura łużycka	osada
95	Sieroty	10/96, AZP 93-43	kultura łużycka pradzieje X- XIII w. średniowiecze	osada? osada? osada? osada?
96	Sieroty	11/97, AZP 93-43	kultura łużycka okres wpl. rzymskich X- XIII w.	śląd osadnictwa śląd osadnictwa punkt osadniczy
97	Sieroty	12/98, AZP 93-43	epoka kamienia pradzieje X- XIII w. średniowiecze	śląd osadnictwa punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy
98	Sieroty	13/99, AZP 93-43	wczesne średniowiecze do X w.? X- XIII w. średniowiecze	śląd osadnictwa punkt osadniczy punkt osadniczy
99	Sieroty	14/100, AZP 93-43	kultura łużycka X- XIII w.	punkt osadniczy punkt osadniczy
100	Sieroty	4/101, AZP 93-43	epoka kamienia pradzieje	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
101	Wielowieś	11/1, AZP 93-44	średniowiecze	punkt osadniczy
102	Wielowieś	12/2, AZP 93-44	średniowiecze	punkt osadniczy
103	Wielowieś	13/3, AZP 93-44	epoka kamienia	śląd osadnictwa

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI/ NA OBSZARZE, OBSZAR AZP	CHRONOLOGIA	FUNKCJA STANOWISKA
104	Wielowieś	14/4, AZP 93-44	epoka kamienia kultura łużycka	śląd osadnictwa punkt osadniczy
105	Wielowieś	15/5, AZP 93-44	kultura łużycka	śląd osadnictwa
106	Błazejowice	7/13, AZP 93-44	kultura łużycka	śląd osadnictwa
107	Sieroty	15/21, AZP 93-44	epoka kamienia	śląd osadnictwa
108	Sieroty	16/22, AZP 93-44	epoka kamienia	śląd osadnictwa
109	Sieroty	3/39, AZP 94-43	kultura łużycka	nieokreślona
110	Zacharzowice	5/44, AZP 94-43	neolit? kultura łużycka pradzieje	śląd osadnictwa śląd osadnictwa nieokreślona
111	Zacharzowice	8/47, AZP 94-43	kultura łużycka? pradzieje	śląd osadnictwa nieokreślona
112	Sieroty	17/1, AZP 94-44	epoka kamienia wczesne średniowiecze /XII-I p. XIII w./	śląd osadnictwa osada
113	Sieroty	18/2, AZP 94-44	późne średniowiecze	śląd osadnictwa
114	Sieroty	19/19, AZP 94-44	epoka kamienia	śląd osadnictwa
115	Sieroty	20/20, AZP 94-44	pradzieje późne średniowiecze	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
116	Zacharzowice	9/22, AZP 94-44	kultura łużycka	osada

5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Do najbardziej wartościowych zabytków obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy Wielowieś należą:

- Kościół parafialny pw. Wszystkich Świętych w Sierotach**

Kościół wybudowany w około 1470 r., usytuowany w centralnej części wsi, przy drodze głównej, na niewielkim wzniesieniu. Kościół ogrodzony kamiennym murem z wapienia, po stronie południowej kościoła-niewielki cmentarz. Kościół orientowany, dach pokryty gontem. Nawa na rzucie zbliżonym do kwadratu, prezbiterium- węższe, zamknięte trójbocznie. Bryła harmonijna, rozczłonkowana.

- Kaplica pw. św. Benigny w Świbiu**

Kaplica została wybudowana w XVII w., z polecenia hrabiego Jerzego Leonarda Collony de Fels. Usytuowana w południowej części wsi, na wschód od głównej drogi. Kaplica orientowana, murowana z kamienia łamanego, z zewnątrz uzupełniona cegłą i otynkowana. Budowla jednonawowa, zamknięta absydą z pięcioma, półkolistymi, zamkniętymi oknami. W niszy, nad portalem znajduje się kamienna, późnogotycka płaskorzeźba św. Krzysztofa z 1515 r., wyrzeźbiona w piaskowcu. Nad kaplicą, znajduje się smukła wieżyczka, zwieńczona krzyżem. Kiedyś przy kaplicy znajdował się cmentarz.

- Kościół parafialny pw. św. Mikołaja i Krzysztofa w Świbiu**

Kościół datowany jest na 1500- 1698 r., wzniesiony na fundamentach poprzedniej, drewnianej świątyni. Kościół usytuowany jest w centralnej części wsi, przy skrzyżowaniu dróg. Zbudowany z kamienia łamanego, nawa główna ma kształt prostokąta, jest wyższa od prezbiterium, które jest na rzucie zbliżonym do kwadratu. Od północnej strony przylega do niego zakrystia z przedsionkiem, nad którą znajduje się łoża kolatorska. Pod

prezbiterium mieści się krypta grobowa. Od zachodu, do kościoła przylega kwadratowa, neogotycka wieża z kruchtą w przyziemiu.

- **Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP w Wielowsi**

Kościół datowany na XV w., następnie gruntownie przebudowany w 1934 r. Położony w ścisłym centrum, wśród słabo zagęszczonej, niskiej zabudowy mieszkalnej, w miejscu skrzyżowania wszystkich dróg wylotowych z Wielowsi. Kościół otoczony murem kamiennym. Budynek murowany, kamienno- ceglany. Mury wieży i nawy głównej grubsze od pozostałych. Wszystkie dachy i helmy pokryte blachą miedzianą, szkarpy wieży pokryte dachówką karpiówką. Kościół orientowany, zbudowany na planie zbliżonym do krzyża łacińskiego, z jedną nawą główną i szerokim transeptem, zamkniętym półkolistą absydą. Od zachodu oszkarpowana wieża, na planie kwadratu. Pod wieżą kwadratowa kruchta.

- **Dwór w Wielowsi**

Dwór wybudowany w 1748 r. z inicjatywy ówczesnego właściciela wsi- hrabiego Verdugo, rozbudowany w 1923 r. i 1947 r., przez dobudowanie oficyn. Obecnie w budynku dworu mieści się Urząd Gminy. Położony w zachodniej części wsi, przy skrzyżowaniu ulic. Budynek otoczony parkiem krajobrazowym. Teren ogrodzony murem z dzikiego kamienia. Budynek murowany, z kamienia łamanego i cegły, otynkowany, detal wykonany w tynku i w kamieniu (herb). Budynek składa się z dwóch części- wschodniej (w kształcie litery L) oraz zachodniej (o nieregularnym rzucie), rozbudowanej w kierunku północnym, o parterową dobudówkę z tarasem, połączone są ze sobą sienią przejazdową. Bryła nieregularna, poszczególne części tworzą harmonijną, jednolitą całość. Budynek dwukondygnacyjny, częściowo podpiwniczony. Dach w części wschodniej- trójspadowy na każdym ze skrzydeł, w części zachodniej- mansardowy.

- **Kościół parafialny pw. Św. Trójcy w Wiśniczu**

Kościół datowany na XVI w. Budowla usytuowana jest we wschodniej części wsi, przy kościele znajduje się cmentarz, teren otoczony jest kamiennym murem. Kościół orientowany, pierwotnie protestancki, na rzucie prostokąta, z poligonalnie zamkniętym prezbiterium, z transeptem i wieżą w fasadzie. Między południowym ramieniem transeptu a prezbiterium- zakrystia. Nawa i transept nakryte namiotowymi dachami. W krzyżu dachu- ażurowa sygnaturka zwieńczona stożkowym hełmem. Naroża fasady i naroża wieży- oszkarpowane. Wieża na rzucie kwadratu, nakryta dachem ostrosłupowym, poprzedzona aneksem kruchty, nakrytym dwuspadowo. Ściany murowane, gładko tynkowane.

- **Kaplica pw. Matki Boskiej Bolesnej w Wiśniczu**

Kaplica datowana na ok. 1765 r. Kaplica usytuowana jest na południe od wsi. Kaplica późnobarokowa, w drzwiach kuta brama z napisem- TK 1708, oraz zamek z XVIII w. Ołtarz z obrazem Pieta z połowy XIX w. oraz późnobarokowymi rzeźbami św. Jana i Pawła. Wiata drewniana z bramką, z wieżyczką na sygnaturkę, kryta gontem. Wał z głazów narzutowych, ułożone na kamieniach wapiennych.

- **Kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca w Zacharzowicach**

Kościół wybudowany w około 1580 r., usytuowany w centralnej części wsi, przy skrzyżowaniu dróg. Działka wyznaczona drewnianym ogrodzeniem z sztachet, z metalową bramką. Kościół otoczony cmentarzem. Kościół drewniany, konstrukcji zrębowej. W dolnej części nawy i prezbiterium- belki nieociosane, górnej części ściany podbite gontem. Wieża o konstrukcji drewnianej, słupowej, podbita gontem, wewnątrz szalowana deskami. Nawa na rzucie zbliżonym do kwadratu, prezbiterium węższe, zamknięte trójbocznie, z prostokątną zakrystią od północy. Bryła harmonijna, rozczłonkowana. Poszczególne części kościoła o zróżnicowanej wysokości. Kościół leży na szlaku Architektury Drewnianej Województwa Śląskiego. W latach 2011- 2012, poddany został renowacji.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

W celu właściwej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy Wielowieś oraz możliwości gminy w tym zakresie, przeprowadzono analizę SWOT.

Tabela nr 6. Analiza SWOT

SILNE STRONY GMINY WIELOWIEŚ	SŁABE STRONY GMINY WIELOWIEŚ
<ul style="list-style-type: none">• dogodne położenie komunikacyjne;• otwartość i przychylność władz samorządowych;• środowisko przyrodnicze gminy, sprzyjające promowaniu na tym obszarze aktywnej rekreacji i sportu;• istnienie rezerwatu przyrody Hubert na terenie gminy;• wysokie walory krajobrazowe gminy;• zaktualizowana gminna ewidencja zabytków;• zabytki na terenie gminy należące do Szlaku Architektury Drewnianej Województwa Śląskiego;• opracowane plany zagospodarowania przestrzennego gminy;• Gminny Ośrodek Kultury w Wielowsi.	<ul style="list-style-type: none">• zła jakość dróg lokalnych;• brak popularyzacji wiedzy o wartości chronionych obiektów oraz idei ochrony zabytków;• niewykorzystywanie regionalizmów;• brak zaangażowania społeczeństwa w rozwój gminy;• słabo rozwinięta baza noclegowa, gastronomiczna;• niewystarczający stan zabezpieczenia zabytków i postępujący proces ich niszczenia;• niewystarczająca wizualizacja obszaru (brak tablic informacyjnych, witaczy, oznakowań tras, szlaków, miejsc historycznych, punktów turystycznych).

SZANSE DLA GMINY WIELOWIEŚ	ZAGROŻENIA DLA GMINY WIELOWIEŚ
<ul style="list-style-type: none">• pojawienie się funduszy pomocowych wspomagających inwestycje gminne;• możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej;• podniesienie poziomu życia ludzi;• wykorzystanie walorów przyrodniczych i zasobów kulturowych dla rozwoju turystyki;• wzrost świadomości w widzeniu obiektu zabytkowego jako doskonałego produktu turystycznego;• kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych;• poprawa dostępności do zabytków przez wprowadzanie nowoczesnych, bazujących na technologiach internetowych systemów informacji turystycznej;	<ul style="list-style-type: none">• brak jasnych i przejrzystych przepisów regulujących działania przy obiektach zabytkowych niewpisanych do rejestru zabytków;• wprowadzanie elementów obcych- np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyki, agresywnych nośników reklamowych, architektury niezgodnej z lokalnymi tradycjami;• brak skutecznej egzekucji prawa;• jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: wyłącznie poprzez pryzmat ich gospodarczego wykorzystania lub przeciwnie- jedynie jako zasobu historycznego;• brak skutecznego nadzoru nad remontami i przebudowami obiektów zabytkowych oraz nowymi lokalizacjami;• brak środków finansowych na

<ul style="list-style-type: none"> rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa. 	<p>infrastrukturę;</p> <ul style="list-style-type: none"> niska świadomość mieszkańców gminy na temat dotyczące skarbów kultury, dziedzictwa i tradycji charakteryzujących gminę.
--	--

7. Założenia programowe

Program opieki nad zabytkami dla gminy Wielowieś służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego, w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów, wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska naturalnego i kulturowego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Na podstawie przeprowadzonej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy, za pomocą analizy SWOT, zostały opracowane dwa priorytety, do których realizacji wyznaczono kierunki działania wraz z zadaniami. Czynności te osiągnięte zostaną w perspektywie długofalowej, wieloletniej, których ostatecznym rezultatem będzie przywrócenie zabytkom gminy właściwych im walorów historycznych i estetycznych.

7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami gminy Wielowieś

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo- społecznego gminy Wielowieś.

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy Wielowieś.

7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki nad zabytkami gminy Wielowieś

Dla priorytetu pierwszego, ustalono następujące kierunki działań, wraz z zadaniami dla każdego z kierunków.

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo- społecznego gminy.

KIERUNKI DZIAŁAŃ:

1. Podjęcie działań, mających na celu podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego gminy, na potrzeby edukacyjne, społeczne i turystyczne.

ZADANIA:

- ustalenie zasad dotyczących umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych;
- opracowanie zintegrowanego systemu informacji wizualnej obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego gminy Wielowieś, np. informacje o znanych postaciach zamieszkujących kiedyś tereny gminy, spis zabytków znajdujących się na terenie gminy (zawierający krótki opis każdego z nich).

2. Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.

ZADANIA:

- ustalenie jasnych i przejrzystych przepisów regulujących działania przy obiektach

zabytkowych niewpisanych do rejestru zabytków;

- egzekwowanie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego istniejących wartości krajobrazowych gminy oraz atrakcyjnych przestrzeni widokowych, w tym ochrona historycznego tła krajobrazowego;
- w momencie przyjmowania nowych planów, strategii, zwiększenie uwagi na prawidłowość treści dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami;
- wspieranie rozwoju gminnych punktów- centrów kulturalnych;
- umieszczenie tabliczek „zabytek chroniony prawem” na obiektach wpisanych do Rejestru Zabytków prowadzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;

Właściciel zabytku, w celu poinformowania, iż dany obiekt jest zabytkiem, może umieścić na nim znak informacyjny o tym, że podlega on ochronie- wynika to z art. 12 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Znak ma kształt pięciokątnej tarczy skierowanej ostrzem w dół, o wymiarach 185 x 100 mm, wykonanej z blachy, na białym tle w górnej części napis „ZABYTEK CHRONIONY PRAWEM”, poniżej tarcza herbowa złożona z błękitnego kwadratu, którego jeden z kątów tworzy ostrze tarczy, oraz umieszczonego nad nim błękitnego trójkąta, rozgraniczony po każdej stronie białym trójkątem.

3. Rozszerzenie zasobów prawnych form ochrony zabytków gminy Wielowieś.

ZADANIA:

- bieżąca aktualizacja i weryfikacja obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków;
- zbieranie informacji, co dwa lata, od właścicieli obiektów wpisanych do ewidencji zabytków, dotyczących przeprowadzonych remontów.

4. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.

ZADANIA:

- prowadzenie prac remontowo- konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, zmiany zagospodarowania przestrzennego, realizacje inwestycji, będących własnością gminy, przy bezwzględnym przestrzeganiu ustawowego wymogu uzyskiwania konserwatorskiego pozwolenia na prowadzenie prac w budynkach objętych ochroną, na podstawie wpisu do rejestru zabytków, indywidualnego lub zespołowego;
- prowadzenie okresowych kontroli stanu zachowania obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków:
 - stanowiących własność gminy, w celu wytypowania najbardziej zagrożonych, wymagających niezbędnych remontów, na tej podstawie opracowanie planu remontów;
 - będących własnością instytucji, osób prywatnych i wspólnot własnościowych.
- wskazanie właścicielom konieczności przeprowadzenia prac remontowo- konserwatorskich oraz możliwości uzyskania dotacji lub refundacji kosztów prac z funduszy krajowych, wojewódzkich i europejskich.

Dla priorytetu drugiego, ustalono następujące kierunki działań, wraz z zadaniami dla każdego z kierunków.

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy Wielowieś.

KIERUNKI DZIAŁAŃ:

1. Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy.

ZADANIA:

- umieszczenie na stronie internetowej gminy gminnej ewidencji zabytków wraz z kartami obiektów;

- opracowanie interaktywnej mapy gminy z naniesioną lokalizacją obiektów zabytkowych, ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego;
- utworzenie gminnego systemu informacji i promocji środowiska kulturowego, z szczególnym uwzględnieniem środowiska przyrodniczego gminy;
- poinformowanie mieszkańców o przyjęciu gminnej ewidencji zabytków gminy Wielowieś, podanie informacji definiujących gminną ewidencję zabytków oraz przybliżenie skutków prawnych z tym związanych.

2. Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym gminy.

ZADANIA:

- wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy;
- organizowanie konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jego zabytki;
- nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych, w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego;
- opracowanie szlaków turystycznych, wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Program opieki nad zabytkami realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych w nim priorytetów. Podstawę instrumentarium, stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno- prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym programie będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- instrumenty prawne, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:
 - aktualizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
 - wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy;
 - wykonywanie decyzji administracyjnych z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.
- instrumenty finansowe:
 - finansowanie prac i konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy;
 - korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowanie dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych.
- instrumenty społeczne:
 - prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi oraz spółkami), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy Wielowieś;
 - edukacja kulturowa.
- instrumenty koordynacji:
 - realizacja projektów i programów gminy, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy;
 - realizacja poprzez monitoring stanu środowiska kulturowego.
- instrumenty kontrolne:
 - aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
 - oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy;
 - analizy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami gminy Wielowieś

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jedn. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446), wójt (burmistrz, prezydent) gminy zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawiania go Radzie Gminy. Wykonanie takie sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji programu, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

Dla priorytetu I- Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo- społecznego gminy, przyjmuje się następujące wskaźniki oceniające poziom realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami:

- poziom (w %) wydatków budżetu gminy poniesionych na realizację programu ochrony i opieki nad zabytkami;
- wartość pozyskanych środków finansowych ze źródeł pozabudżetowych przez gminę;
- wartość pozyskanych środków finansowych ze źródeł pozabudżetowych przez właścicieli zabytkowych obiektów;
- liczba obiektów poddanych pracom zabezpieczającym przed zniszczeniem lub kradzieżą;
- poziom aktywności społecznej, związany z korzystaniem z zintegrowanego systemu informacji wizualnej, obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego gminy;
- zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi;
- ilość przeprowadzonych kontroli stanu zachowania obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność gminy i pozostałych jednostek.

Dla priorytetu II- Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy Wielowieś, przyjmuje się następujące wskaźniki oceniające poziom realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami:

- poziom (w %) aktywności społecznej, związany z opracowaniem interaktywnej mapy gminy z naniesioną lokalizacją obiektów zabytkowych;
- poziom wiedzy mieszkańców gminy na temat gminnej ewidencji zabytków;
- liczba opracowanych i wydanych publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy;
- liczba zorganizowanych konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jego zabytki;
- liczba utworzonych szlaków turystycznych.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych. Sprawy, związane z dofinansowaniem prac przy obiektach zabytkowych, reguluje rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 roku- „W sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków", Dz. U. z 2005 r. nr 112, poz. 940.

Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami, mogą być realizowane z uwzględnieniem środków:

- z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (Program Wieloletni KULTURA+);
- z Unii Europejskiej (Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko, Mechanizm Finansowy EOG 2007- 2014, Fundusz Wymiany Kulturalnej);
- ze Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;

- z Wojewódzkiego Urzędu Śląskiego;
- z Sejmiku Województwa Śląskiego;
- z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- z Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji;
- z Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweski Mechanizm Finansowy;
- z Gminy Wielowieś;
- z Funduszu Kościelnego;
- z funduszy organizacji międzynarodowych (m.in. Europa Nostra, European Cultural Foundation);
- z funduszy krajowych organizacji pozarządowych (m.in. Fundacja Kronenberga, Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej, Lokalne Projekty Kulturalne, Fundacja Wspomagania Wsi);
- prywatnych- z budżetu osób fizycznych, fundacji, osób prawnych, kościelnych, środków pochodzących ze zbiorów i ofiarności publicznej, itp.

Dodatkowo, szczegółowe informacje i zasady dotyczące możliwości pozyskiwania środków finansowych na zadania związane z ochroną i opieką nad zabytkami można znaleźć na stronach internetowych: www.mkidn.gov.pl, www.interreg.gov.pl, www.minrol.gov.pl, www.mrr.gov.pl, www.funduszngo.pl, www.interreg.gov.pl.

10.1. Wydatki gminy Wielowieś związane z ochroną zabytków

Cele określone w Gminnym programie opieki nad zabytkami dla gminy Wielowieś, realizowane będą poprzez:

- wspólne działania władz gminy Wielowieś z Ministerstwem Kultury, Urzędem Marszałkowskim Województwa Śląskiego, Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, władzami kościelnymi oraz innymi jednostkami samorządu terytorialnego na zasadach porozumień, umów, wspólnych podmiotów;
- inicjatywy własne władz Gminy Wielowieś;
- stosowanie instrumentów finansowych, takich jak dotacje;
- funkcje programowe- programy lokalne i projekty, kontrakty, itp.;
- egzekwowanie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego- zapisy w planie miejscowym są jedną z form ochrony zabytków.

W ostatnich 4 latach Gmina zrealizowała żadnych inwestycji związanych z opieką nad zabytkami. W kolejnych 4 latach planuje się wymianę okien w pałacu przy ul. Głównej 1 w Wielowsi.

12. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jedn. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446);
2. Konstytucja RP (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.- Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.);
3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jedn. Dz. U. z 2013 r., poz. 594 ze zm.);
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2012 r. poz. 647 ze zm.);
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2010 r. Nr 243, poz. 1623 ze zm.);
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r.- Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2013r., poz. 1232 ze zm.);
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2013 r., poz. 627 ze zm.);
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2010 r. Nr 102, poz. 651 ze zm.);
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz. U. z 2012 r., poz. 406 ze zm.);
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536 ze zm.);
11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2012 r., poz. 987 ze zm.);
12. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2012 r., poz. 642 ze zm.);
13. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz. U. z 2011r. Nr 123, poz. 698 ze zm.);
14. <http://www.wielowies.pl/>;
15. <http://www.eurorenoma.pl/gmina-wielowies>;
16. <http://starostwo.gliwice.pl/pl/pages/powiat-gliwicki/gminy-powiatu-gliwickiego/wielowieC59B.php>;
17. <http://www.wkz.katowice.pl/>;
18. www.nid.pl;
19. www.nimoz.pl;
20. www.stat.gov.pl/gus;
21. www.isap.sejm.gov.pl;
22. www.wikipedia.pl;

13. Spis tabel

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Wielowieś;
2. Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Wielowieś;
3. Tabela nr 3. Obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków w gminie Wielowieś;
4. Tabela nr 4. Stanowiska archeologiczne na terenie gminy Wielowieś;
5. Tabela nr 5. Analiza SWOT.